

علل پیشرفت
و
انحطاط جامعه

در کلام امام علی علیه السلام

تألیف:
محمد پاشائی

زمستان ۸۵

پاشائی، محمد، ۱۳۲۵ -

علل پیشرفت و انحطاط جامعه در کلام امام علی علیه السلام / تالیف محمد پاشائی - قم: مشهور، ۱۳۸۵.

۲۴۸ ص.

ISBN 978 - 964 - 538 - 086 - 9

شابک: ۹ - ۰۸۶ - ۵۳۸ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات قیبا.

کتابنامه: ص. ۲۲۱ - ۱۲۴۸ همچنین به صورت زیر نویس.

۱. علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. نظریه درباره علل پیشرفت و انحطاط جامعه. الف. عنوان.

۲۹۷ / ۹۵۱۵

۸۸ پ / ۰۹ / ۳۸ BP

مؤسسه انتشارات مشهور

شناسنامه کتاب

نام کتاب	علل پیشرفت و انحطاط جامعه در کلام امام علی علیه السلام
مؤلف	محمد پاشائی
ناشر	مشهور
شمارگان	۳۰۰۰
نوبت چاپ	اول / ۱۳۸۹
چاپ	گنج معرفت
قیمت	۲۵۰۰ تومان

شابک: ۹ - ۰۸۶ - ۵۳۸ - ۹۶۴ - ۹۷۸

دفتر فروش:

انتشارات مشهور / میراث ماندگار

قم، خیابان لرم / پاساژ قدس / طبقه آخر - پلاک ۸۲/ص. پ. ۳۳۹۶ - ۳۷۱۸۵ / تلفن ۷۸۳۱۹۳۹ - ۷۷۳۷۳۹۱

دفتر مرکزی، خیابان سمیه / کوچه ۲۴ / پلاک ۱۸ / تلفن: ۷۸۳۱۹۳۹ / فکس ۷۷۳۰۳۹۵ - ۲۵۱۰

مشهد، چهارراه شهدا، / پشت باغ نادری / پاساژ گنجینه کتاب / طبقه اول پلاک ۳-۶ / تلفن: ۲۳۳۱۱۲۲

اصفهان، مرکز فرهنگی گلستان شهدای اصفهان / همراه: ۰۹۱۳۳۰۹۷۳۱۷ - ۰۹۱۳۳۱۵۱۵۵۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	پیشگفتار.....
۱۴	انگیزه تحقیق و نگارش.....
۱۵	شیوه کاری.....

بخش اول

علل و عوامل پیشرفت جامعه از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام

فصل اول

در بیان و بررسی معانی واژه‌ها و اصطلاحات موضوع بحث

۲۵	شاخصه‌های جامعه پیشرفته و توسعه یافته از دیدگاه جامعه‌شناسان و دانشمندان علوم اجتماعی.....
۲۹	شاخصه‌های جامعه عقب مانده.....
۳۰	شاخصه‌های جامعه پیشرفته از دیدگاه اسلام.....
۳۴	بیانی از امیر المومنین علیه السلام
۳۷	پاسخ به یک شبهه.....

۴۳	 نکات قابل توجه.
۴۴	 علی (ع) و عدالت اجتماعی.
۴۸	 نکات ارزنده در دستور العمل امام (ع).
۴۹	 شاخصه‌های جامعه عقب مانده از دیدگاه اسلام.

فصل دوم

علل پیشرفت جامعه از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع)

۴۹	 اشاره.
۵۱	 نقش دین در پیشرفت و تعالی جامعه از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع).
۵۵	 نقش دین در عرصه‌های فردی و اجتماعی، فرهنگ و تمدن بشری.
۵۶	 نقش دین در حوزه‌ی اخلاق و باورهای معنوی.
۵۸	 نقش دین در آرامش روان.
۵۹	 نقش دین در گسترش علم و دانش و تأمین عدالت اجتماعی.
۶۳	 اهدافی که در کلام امام (ع) برای بعثت پیامبران در نظر گرفته شد.
۶۴	 نقش انبیا در رشد و تعالی فردی.
۶۵	 نقش انبیا در رشد و تعالی اجتماعی و فرهنگ تمدن بشری.
۶۷	 نکات برجسته.
۷۰	 سخن برنادشاو انگلیسی در باره پیامبر عظیم الشان اسلام.
۷۲	 نقش علم و آگاهی در رشد و تعالی جامعه.
۷۵	 ارزش و شرافت علم از دیدگاه قرآن کریم.
۷۷	 ارزش و شرافت ذاتی علم از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع).
۷۹	 آثار و برکات علم از دیدگاه امام علی (ع).
۸۱	 نکته قابل توجه.
۸۲	 رفع یک شبهه.

آثار و برکات اجتماعی علم.....	۸۳
توضیح.....	۸۳
۳- نقش تلاش و استقامت در پیشرفت و ترقی جامعه و توصیه‌ی.....	۸۷
معصومین در این زمینه.....	۸۷
نکات برجسته در بیان امام علی علیه السلام به فرزندش.....	۹۲
نکات برجسته.....	۹۳
دلیل رشد شخصیت‌های برجسته‌ی الهی و رجال علمی.....	۹۴
نقش و تأثیر نظم و انضباط در رشد و تعالی جامعه.....	۹۷
سیره عملی رسول گرامی صلی الله علیه و آله	۹۸
چگونگی تعیین وقت از دیدگاه امام کاظم علیه السلام	۹۹
اهمیت نظم و انضباط از دیدگاه امیر المومنین علیه السلام در نهج البلاغه.....	۱۰۰
رابطه‌ی تنگاتنگ نظم و ایمان از زبان امیرالمومنین علیه السلام	۱۰۱
تأثیر نظم و برنامه‌ریزی در زندگی اندیشمندان.....	۱۰۲
نقش اتحاد در پیشرفت جامعه از دیدگاه امیرالمومنین علیه السلام	۱۰۵
نمونه‌های تاریخی.....	۱۰۷
اعتراف دکتر گوستاو لوبون.....	۱۰۷
افول قدرت و عظمت مسلمین.....	۱۰۸
رشد و تعالی و انحطاط و سقوط روم.....	۱۰۹
عوامل افول و سقوط روم.....	۱۱۱
نقش اتحاد در تعالی جامعه از دیدگاه امیرالمومنین علیه السلام در نهج البلاغه.....	۱۱۱
نکته‌ها.....	۱۱۳
رمز پیروزی و شکست از دیدگاه امیرالمومنین علیه السلام در خطبه‌ی ۲۵ نهج البلاغه.....	۱۱۴
نکته‌ها.....	۱۱۶
نتیجه‌ی بحث.....	۱۱۸

نقش رهبران و حاکمان در رشد و تعالی جامعه از دیدگاه امیرالمومنین علیه السلام.....	۱۱۹
نقش دانشمندان اسلامی در تمدن و فرهنگ بشری.....	۱۲۰
نقش علمای شیعه در حفظ و حراست احکام و شریعت نبوی.....	۱۲۲
علماء وارث پیامبر.....	۱۲۳
علماء مرزبانانند.....	۱۲۳
توضیح و تبیین.....	۱۲۴
نقش علماء و دانشمندان شیعه در مبارزات ضد استعماری.....	۱۲۸
امام خمینی بنیان‌گذار جمهوری اسلامی ایران و درهم شکننده‌ی قدرت‌های استکباری.....	۱۳۳
موساد سازمان جاسوسی «سی آی ۱» را ترویج می‌کند.....	۱۳۴
نقش علماء و دانشمندان در رشد و تعالی جامعه از دیدگاه امیرالمومنین علیه السلام....	۱۳۴
تأثیر علماء و دانشمندان در آبادانی کشورها و رشد و گسترش تمدن‌ها.....	۱۳۵
استواری دین و دنیا وابسته به دانشمندان متعهد است.....	۱۳۶
سخنان صائب و به حق دانشمندان دوازده جامعه است.....	۱۳۷
نقش اغنیا و ثروتمندان در رشد و تعالی جامعه.....	۱۳۷
توضیح و تبیین بیان امام علیه السلام.....	۱۴۱
ارزش و اهمیت مال و ثروت از دیدگاه اسلام.....	۱۴۱
آثار مخرب و پی آمد منفی فقر.....	۱۴۲
نقش مهم و حساس اغنیا و ثروتمندان در فقر زدایی و تأمین سعادت جامعه.....	۱۴۵

بخش دوم

انحطاط جامعه «علل، پی آمد و راهکارها»

اشاره.....	۱۵۱
مقدمه.....	۱۵۲

فصل اول

انحطاط جامعه «علل، پی آمد و راهکارها»

۱۵۷	 علل و پی آمدهای ضعف بنیه‌ی علمی
۱۵۹	 مذمت عافیت خواهی و راحت طلبی در کلام امیرالمؤمنین (ع)

فصل دوم

فقر و مشکلات اقتصادی و نقش آن در انحطاط جامعه

فصل سوم

عدم مدیریت کارآمد سیاسی

و نقش مدیریت فاسد در انحطاط جامعه

۱۹۱	 اشاره
۱۹۵	 آثار شوم حکام مستبد از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع) در نهج البلاغه
۱۹۶	 نکات برجسته در بیان امام علی (ع)
۱۹۸	 هشدار امیرالمؤمنین (ع) در نهج البلاغه از استبداد و ستمگری و خونریزی
	عوامل زوال و سقوط حکومت عثمان از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع) در
۱۹۹	 نهج البلاغه
۲۰۰	 نمونه‌هایی از اسرافکاری‌ها و خودکامی‌های عثمان
۲۰۲	 انتقاد جرج جرداق از شیوه‌ی عثمان
۲۰۲	 گلایه‌ی امیرالمؤمنین علی (ع) راجع به وضع ناهنجار زمان خود
۲۰۴	 و لخرجی‌ها و عیاشی‌های حکومت‌های فاسد اموی و عباسی
۲۰۹	 خلاصه بحث

فصل چهارم

بحران اخلاقی و نقش تخریبی آن در انحطاط جامعه

۲۱۳	 اشاره.
۲۱۳	 لزوم و ضرورت اخلاق در جامعه.
۲۱۵	 اهمیت علم اخلاق از دیدگاه قرآن کریم.
۲۱۵	 اهمیت علم اخلاق از دیدگاه روایات.
۲۱۶	 آیا ضرورت اخلاق تنها در دین مبین اسلام مطرح است؟
۲۱۷	 کاربرد اخلاق.
۲۱۹	 اعتراف دکتر گوستاولوبون.
۲۱۹	 افول قدرت و عظمت مسلمین.
۲۲۰	 بحران اخلاقی چیست؟
۲۲۱	 پی آمد بحران اخلاقی.
۲۲۲	 ارزش‌های اخلاقی براساس نظرسنجی توسط موسسه گالوپ.
۲۲۳	 هشدار به کشورهای اسلامی.
۲۲۴	 پی آمد بحران اخلاقی از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام.
۲۲۵	 نکات برجسته.
۲۲۵	 تطبیق حوادث ترسیم شده از بیان امیرالمؤمنین علیه السلام با جوامع امروز.
۲۲۷	 هواپرستی از آثار زیان‌بار بحران اخلاقی.
۲۲۷	 نکات برجسته.
۲۳۲	 پاسخ به شبهات.
۲۴۴	 منابع و مأخذ.

پیشگفتار

﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَىٰ قَوْمٍ حَتَّىٰ يُفَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾^(۱)

اینها همه به خاطر آن است که خداوند هر نعمت و موهبتی را که به قوم و ملتی ببخشد هیچ گاه آن را دگرگون نمی سازد مگر این که خود آن جمعیت دگرگون شوند و تغییر یابند.^(۳)

آیه شریفه فوق و نظائر آن در قرآن کریم یک سنت لایستغیر الهی را درباره ی ملت های پیشین بیان می کند که براساس پیشرفت یا انحطاط ملت ها در درونشان نهفته است، تاریخ اقوام و ملت های پیشین بیانگر این حقیقت و واقعیت است که اگر ملتی در راه رسیدن به هدف والای انسانی تلاش و کوشش کند، اندیشه ها را بیدار و پایه های ایمان و اعتقادش را محکم نماید و بالاخره از خود لیاقت و شایستگی نشان دهد مدد های الهی او را در راه رسیدن به هدفش پیروز و موفق می نماید. طبق آیه شریفه ﴿وَإِنْ لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِينَاكُمْ مَاءً غَدَقًا﴾^(۳) ماء غدق و آب شیرین و خوش گوارا که

۱. سوره ی انفال، آیه ی ۳۵.

۲. سوره انفال، آیه ۵۳.

۳. اگر آنها بر طریقه ایمان استقامت ورزند ما آنها را با آب فراوان و خوش گوارا سیراب می کنیم. (سوره

جن، آیه ۱۶).

در حقیقت وفور نعمت‌های الهی اعم از مادی و معنوی است نصیبشان می‌نماید.

اما اگر سستی و تنبلی، جهل و نادانی، کفر و ناسپاسی را پیشه خود ساخته و تسلیم غرایز و تمایلات نفسانی خود گردد، قهراً موجبات ذلت و سقوط خویش را فراهم کرده است.

تاریخ زندگی مسلمین صدر اسلام را با دقت ملاحظه فرمایید که چگونه ظرف نیم قرن چنان تحولی در جهان ایجاد نموده و تمدن چشم‌گیری را به وجود آورده‌اند که حتی مورخین مسیحی با اعجاب آن را در تاریخ خود ذکر نموده‌اند به عنوان نمونه:

جرجی زیدان نویسنده و مورخ مسیحی عرب (۱۹۱۴-۱۸۱۶م) راجع به موفقیت‌های چشمگیر و پیشرفت‌های فوق العاده مسلمین می‌گوید:

علل و عوامل زیادی در پیروزی و موفقیت‌های مسلمین بوده که بنظر من دو عامل مهم در مزاج مسلمین بود که آنان را در جهان عزیز و سربلند کرد یکی ایثار و فداکاری نسبت به دین و ارزشهای دینی و دوم حس بشر دوستی آنان.

برای هر کدام نمونه‌ای از رشادتها، ایثار و فداکاریهای مسلمین را ذکر می‌کند و می‌گوید اینها بود که مسلمین را در دنیا سربلند کرد.^(۱)

با عنایت به مطالب مزبور جای پرسش است که بر مسلمانان چه رفته است که آن همه عزّت و اقتدار و عظمت از میان آنان رخت بریندد و آن جوشش و تحرک به خاموشی گراییده و در نتیجه انحطاط و عقب‌ماندگی

جای آن همه رشد و تعالی مجد و عظمت را بگیرد تا جایی که برای ابتدایی‌ترین وسائل زندگی دست نیاز به سوی بیگانگان برده و تمامی مایحتاج زندگی خویش را از خارج وارد کنند.

«مرحوم سید جمال الدین اسد آبادی» آن مجاهد نستوه و مصلح بیدارگر پس از مسافرت کوتاه به ممالک اسلامی و مشاهده رقت بار مسلمین، در جمع انجمن وطنی که با مجاهدت او تشکیل یافته بود در آن سخنرانی آتشین و گفتار درد آمیز خود خطاب به اعضاء فرمود:

«آقایان گرامی: دستور مقدسی که نشانه‌ی حقانیت دین اسلام تا روز قیامت و ضامن سعادت بشری است قرآن است.

آه! آه! چسان این قرآن مقدس در اثر غفلت مسلمین مهجور شد، همان قرآن مقدسی که در پرتو شعاع نورانیتش دنیای دیروز و امروز را با آن انحطاط به این درجه از تمدن رسانید! آه! آه! چسان بهره‌برداری از قرآن امروز منحصر به امور ذیل گردیده است:

کنار کوچه‌ها - سینه بند عروس - مقدمه انتقال اسباب منزل و...
 آه! که این کتاب مقدس آسمانی از یک دیوان (حافظ و مثنوی و سعدی) امروز کمتر محل اعتناء است.

«ای و حَقِّکَ اللَّهُمَّ انتَ القاتِل و قولک حق نسوا الله فانساهم انفسهم.»
 پروردگارا! ما تو را فراموش کردیم تو هم آئینه دل‌های ما را از انعکاس حقایق کتاب مقدست محروم نمودی!

«سبحانک اللهم انت القاتِل و قولک حق ان الله لا یغیروا ما بقوم حتی یغروا ما بانفسهم.»

ما صورت دل‌های خود را از اطاعت مقدست برگرداندیم تو هم سعادت و شرافت ما را مبدل به ذلت و نکبت ساختی».^(۱)

این سخنان دردآمیز و منتقدانه سیدجمال اسدآبادی در ارتباط با اوضاع نابسامان و درهم ریخته مسلمین در سده اخیر است که بی‌شک اوضاع کنونی مسلمین جهان تفاوت چندانی با آن زمان پیدا نکرده و اگر بگوییم نسبت به قبل بدتر شده است، گزاف نگفته‌ایم.

انگیزه تحقیق و نگارش

پیشرفت علوم و تکنولوژی کشورهای به اصطلاح متمدن و پیشرفته امروزی از یک سو، انحطاط و عقب ماندگی جوامع اسلامی از سوی دیگر، شبهه افکنی دشمنان اسلام در برگرداندن مردم از اعتقادات دینی و پای‌بندی‌های مذهبی^(۲) از سوی سوم، و نیز ضرورت بودن طرح این موضوع که از بنیادی‌ترین مباحث مورد نیاز جامعه بویژه قشر تحصیل کرده بشمار می‌آید نگارنده را بر آن داشت تا ضمن تبیین شاخصه‌ها و مولفه‌های جامعه پیشرفته با تکیه بر فرهنگ سخنان امیر بیان امیرالمومنین علی علیه السلام که سخنان آن بزرگوار تالی‌ت‌لو سخنان خدا و رسول خدا ﷺ است و نیز با بهره‌گیری از سیره‌ی عملی آن امام بزرگوار که دست پرورده پیامبر عظیم‌الشان اسلام است به بررسی علل و عوامل پیشرفت و انحطاط جامعه

۱. مناظره دکتر و پیر از شهید هاشمی نژاد، ص ۳۳۳.

۲. بدین معنا وضعیت موجود را دلیل بر ناکارآمدی دین در اداره امور جامعه دانسته تا اندیشه باطل ضرورت جداسازی دین از سیاست را عملی سازند.

پرداخته و این حقیقت را به اثبات برساند که انحطاط و عقب ماندگی جامعه اسلامی نه تنهاریشه در دین و فرهنگ و اعتقادات دینی ندارد بلکه در نتیجه عمل نکردن و فاصله گرفتن مردم به دستورات تعالی بخش دین اسلام است.

شیوه کاری

(۱) بهره‌یابی از دیدگاه‌های مختلف: هر چند موضوع اصلی تحقیق بهره‌یابی از دیدگاه امام علی علیه السلام در نهج البلاغه بود ولی بمنظور تکمیل و متمیم این نوشتار از سخنان آن حضرت در غیر نهج البلاغه و نیز از دیدگاه‌های دیگر معصومین علیهم السلام حتی از اندیشه‌مندان غیر مسلمان بهره‌جسته‌ایم و سعی و تلاشمان براین بود که از منابع دست اول استفاده نموده و برای یک موضوع از منابع متعدد استفاده شود.

(۲) مجموعه این نوشتار مشتمل بر دو بخش کلی است که بخش اول به علل و عوامل پیشرفت جامعه از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام و بخش دوم به علل و عوامل انحطاط جامعه اختصاص دارد.

موضوعات بخش اول شامل یک مقدمه و دو فصل می‌باشد که فصل اول به بررسی تفصیلی واژه‌ها و اصطلاحات موضوع بحث و نیز بررسی دیدگاه‌های مختلف پیرامون شاخصه‌های جامعه پیشرفته و عقب مانده اختصاص یافته است و در فصل دوم به بررسی علل و عوامل پیشرفت جامعه از دیدگاه امیرالمؤمنین علیه السلام در نهج البلاغه پرداخته‌ایم. هر چند در این زمینه از سخنان آن حضرت به غیر نهج البلاغه هم استفاده گردید است.

موضوعات بخش دوم شامل یک مقدمه و چهار فصل می‌باشد که

فصل اول به ضعف بنیه علمی و یا عدم وجود روحیه علمی و تحقیقی در مردم.
 فصل دوم بررسی فقر و مشکلات اقتصادی و نقش آن در انحطاط جامعه.
 فصل سوم عدم مدیریت کارآمد سیاسی و نقش آن در انحطاط جامعه.
 فصل چهارم بحران اخلاقی و نقش تخریبی آن در انحطاط جامعه
 اختصاص یافته است. در پایان این پیشگفتار لازم می‌بینم از باب «من لم
 يشكر المخلوق لم يشكر الخالق» از زحمات بی‌شائبه عزیزانی را که مرا در
 این نوشتار یاری داده، خصوصاً سرورانی که از افکار و نظرات صائبشان
 استفاده نمودم صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم امید است این وجیزه ناچیز
 مورد قبول قادر متعال و مورد عنایت و توجه مولی امیرالمؤمنین (ع) قرار
 گیرد آمین رب العالمین.

ربیع المولود ۱۴۲۶ هـ ق برابر با خردادماه ۱۳۸۳ هـ. ش

محمد پاشائی